

ARAPGİR KAVASBAŞI GEDELEC CAMİİ VE CAMİDEKİ EL YAZMASI KUR'AN-KERİMLER*

Emine Güzel**

E-mail: emineguzel2352@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3344-6271>

Kenan Doğan***

E-mail: melitene44@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6523-7274>

Citation/©: Güzel, E. & Doğan, K. (2021). Arapgir Kavasbaşı Gedelec camii ve camideki el yazması Kur'an-ı Kerimler. *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 11, 105-158.

DOI Number: <https://doi.org/10.53112/tudear.903837>

Öz

Çalışmamızın konusunu Malatya ili Arapgir ilçesinde bulunan Kavasbaşı Gedelec Camii ve bu camide bulunan el yazması Kur'an-ı Kerimler oluşturmaktadır. Birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Malatya, coğrafi konumuyla tarihte her zaman için önemli bir konuma sahip olmuştur. Şehrin önemli ilçelerinden biri olan Arapgir'de de geçmişin izlerini taşıyan birçok eser bulunmaktadır. Bunlar arasında el yazması Kur'an-ı Kerimler, kitabeler, şamdanlar, halı ve kilim gibi pek çok taşınır kültür varlığı ile cami ve hamam gibi pek çok tarihi yapı mevcuttur. Çalışmamızın konusunu oluşturan el yazması Kur'an-ı Kerimler ve bu eserlerin muhafaza edildiği Kavasbaşı Gedelec Camii bu önemli tarihi eserlerden sadece küçük bir bölümüdür. Yazma eserleri tanıtmadan önce bu eserlerin bulunduğu

* **Etik Beyan:** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur. Makale en az iki hakem tarafından incelenmiş, Turnitin kullanılarak benzerlik raporu alınmış ve araştırma/yayın etiğine uygunluğunu teyit edilmiştir.

Ethical Statement: It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited. The article was reviewed by at least two referees, a similarity report was obtained using Turnitin, and compliance with research/publication ethics was confirmed.

Yazar Katkıları / Author Contributions: Makale Yazımı / Writing up: EG (%80), KD (%20); Makale Gönderimi ve Revizyon: Submission and Revision: EG (%80), KD (%20).

Çıkar çatışması / Conflict of interest: Yazarlar, çıkar çatışması olmadığını beyan ederler / The authors declare that they have no conflict of interest.

** Dr. Öğr. Üyesi, İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk İslam Sanatları ABD. (Sorumlu Yazar)

*** Y. Lisans Öğrencisi, İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü, Türk İslam Sanatları ABD.

cami ile yazma eserlerde kullanılan tezhip sanatı hakkında tanıtıcı bilgiler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Malatya, Arapgir, Gedelec camii, El yazması, Kur'an.

ARAPGİR KAVASBASİ GEDELEC MOSQUE AND MANUSCRIPT THE HOLY QUR'ANS IN THIS MOSQUE

Abstract

The subject of our study is Kavasbaşı Gedelec Mosque located in Arapgir district of Malatya province and the manuscript Qur'an in this mosque. Malatya, which has hosted many civilizations, has always had an important position in history with its geographical location. There are many works bearing the traces of the past in Arapgir, one of the important districts of the city. Among these, there are many movable cultural assets such as handwritten Qur'an, inscriptions, candlesticks, carpets and rugs and many historical buildings such as mosques and baths. The manuscript of the Qur'an, which is the subject of our study, and the Kavasbaşı Gedelec Mosque, where these works are preserved, are only a small part of these important historical artifacts. Before introducing the manuscripts, introductory information was given about the mosque where these works are located and the art of illumination used in manuscripts.

Keywords: Malatya, Arapgir, Gedelec mosque, Manuscript, Qur'an.

Giriş

Arap yazısı, hicretten birkaç asır sonra İslâm ümmetinin ortak değeri haline gelmiş, İslâm dinini kabul eden hemen bütün milletler büyük bir heyecanla bu yazıyı benimseyip onunla adına hüsn-i hat denilen üstün nitelikli bir sanat faaliyeti icra etmişlerdir. Bakanlarda hayranlık uyandıran estetik bir değere sahip olan bu sanatın önem kazanmasındaki en büyük âmil şüphesiz Kur'an-ı Kerim'in Arapça olmasıdır.

Hat sanatının güzel örneklerinden bazılarını Kur'an mushaflarının yazılışında görmek mümkündür. Arap alfabesine estetik bir özellik kazandırma gayesinin İslamiyet'le birlikte önemli bir gelişme seyrine girmiş olmasının en önemli sebebi dili Arapça olan Kur'an-ı Kerim'in yazıya geçirilmesi ve çoğaltılmasıdır. Başlangıçta daha çok dini metinler üzerinde gelişim gösteren hat sanatı sonraki süreçte kâğıt, ahşap, taş, maden, çini, kumaş, cami, medrese, kervansaray ve türbe örneklerinde olduğu gibi mimariden el sanatlarına varıncaya kadar yazının kullanıldığı her alanda kendisini göstererek Müslüman toplumların

hayatında önemli bir yer elde etmiştir. Şu var ki bu ince ve estetik sanat zikredilen alanlarda tek başına kullanıldığı gibi çoğunlukla bitkisel ve geometrik motiflerle estetik bir uyum içinde kartuş, madalyon ve kuşaklar hâlinde sülüs, nesih, ta'lik ve kûfi gibi türleriyle zenginleştirilerek zamanla tezyinî bir karakter kazanmıştır.

Bu çalışmamızda tarih boyunca pek çok kültür ve medeniyete ev sahipliği yapmış önemli bir yerleşim yeri olan Malatya'nın Arapgir ilçesindeki Kavasbaşı Gedelec Camii ve camide yer alan taşınır kültür varlıklarından el yazması Kur'an-ı Kerimlere yer verilmiştir. Söz konusu camii yapım tarihi, mimari ve tezyini özellikleri yönüyle ele alınmış, sonrasında ise camide yer alan ve Malatya Vakıflar Bölge Müdürlüğüne tescilli el yazması Kur'an-ı Kerimlere yer verilmiştir. Katalog halinde düzenlenen bu el- yazması eserler incelenirken boyut, yazı, süsleme ve malzeme gibi yönleriyle değerlendirilmiştir. Kayıtlarda Gedelec olarak belirtilen cami, kitabesinde Gedelec şeklinde yer almaktadır. Bu nedenle çalışmamızda cami için isim olarak kitabedeki kayıt dikkate alınmıştır.

1. Kavasbaşı Gedelec Camii

Eser, Malatya'nın Arapgir ilçesinde olup mülkiyeti Kavasbaşı Vakfı'na aittir. Sonradan yapılan müdahalelerle orijinalliğini büyük oranda kaybetmiştir. Kayıtlarda Gedelec olarak ifade edilmiş olsa da kitabesinde Gedelec olarak belirtilen ve eğimli bir arazi üzerine bina edilen caminin¹ batısında yol, güneyinde ise mezarlık yer almaktadır (Resim 1). Bodrum kat üzerine iki katlı ve kâgir olarak inşa edilmiş olan camiye girişi sağlayan iki kapı bulunmaktadır. Bunlardan ilk kapı demir (Resim 2), asıl ibadet mekânına girişi sağlayan kapı ise ahşap olup ikisi de oldukça sade bir yapıdadır (Resim 3).

Harime giriş kapısı üzerinde bulunan kitabesinde yapım tarihi 1249 H. (1833 M.) olarak belirtilmiştir. Taş üzerine kabartma tekniğiyle işlenmiş olan kitabe, beş satır halinde sülüs hatla yazılmıştır. İlk dört satırı yatay yönde gelişen dikdörtgen kartuşlar içine alınan kitabenin tarih ibaresinin yer aldığı son satırı ise üçgen formu bir kartuş içerisinde (Resim 4). Kitabe metni şu şekildedir:

جامع اولدى نزول رحمت مكاني نصيب ايله يا راب انلره عالي جناني فاطمه ايلدي بنيادي شفاعت ايده محمد امت صاحب الخيرات كده لچ زاده ابراهيم اغا سنه ١٢٤٩	Câmi oldu nuzûl-i rahmet mekânı Nasîb eyle yârab onlara âlîcenânı Fâtîma eyledi bunyâdı şefâat ide Muhammed Ümmeti Sâhibu'l-hayrât Gedeleczâde İbrahim Ağa Sene 1249
---	---

¹ Eğimli bir arazide bulunan caminin, adını engebeli arazi anlamına gelen "gedele" kelimesinden aldığı söylenebilir.

Resim 1: Cami genel görünüş

Resim 2: Camiye girişi sağlayan ilk kapı

Resim 3: Harim giriş kapısı

Resim 4: Harim giriş kapısı üzerindeki kitabe

1.1. Mimari Özellikler

Yapı kareye yakın dikdörtgen plânlı olup yapımında taç ve kerpiç kullanılmış, duvarlar dıştan beton sıva ile kaplanmıştır. Evvelce toprak damlı olan eser, sonradan kırma sac çatıyla örtülmüş (Resim 5) olup tavan içten kontrplakla kaplanmıştır. (Resim 6). Camiye ilk giriş batı duvarında yer alan ve betonarme merdivenle çıkılan çift kanatlı metal kapıyla sağlanmaktadır (Resim 2). Bir giriş mekânı olarak düzenlenmiş olan bu bölümün sağında harim, solunda ise imam odası yer almaktadır (Resim 6, 7).

Resim 5: Cami ve sac örtüsü

Resim 6: Cami harim mekânı ve kontrplâk tavan

Caminin mihrap ekseninde kadınlar mahfiline yer verilmiştir. Harimde üst örtü, üzerine kadınlar mahfilinin de oturtulduğu üç ahşap direk taşınmaktadır. Asıl ibadet mekânını oluşturan bu bölüm beşi batı duvarında, üçü de mihrap duvarında olmak üzere toplam sekiz adet dikdörtgen formlu ahşap pencere ile aydınlatılmaktadır (Resim 7).

Resim 7: Harim ve kadınlar mahfili.

Sade bir niş şeklinde düzenlenmiş olan mihrabın sağında yer alan minber ile solunda yer alan ve yerden yüksekçe duvara yerleştirilen vaaz kürsüsü ahşap malzemeden olup günümüz yapımıdır (Resim 6).

Minare, doğu cephede ve camiye bitişik olarak yapılmıştır. Kare bir kaide üzerinde yükselen minare tek şerefeli ve silindirik gövdelidir. Yapımında tuğla malzemenin kullanıldığı minarenin kaidesi betonlanmış olup yüzeyi harçla sıvanmıştır. Oldukça sade bir yapıda olan şerefe kısmı demir korkuluklarla çevrelenmiştir (Resim 7, 8).

Caminin güneyinde harap bir durumda olan büyük bir hazire bulunmaktadır. Hazireden günümüze kırık ve dağınık durumda birkaç mezar taşı gelebilmiştir. Sağlam kalan tek bir mezar taşı üzerinde ise H.1262 /M.1846 tarihi yazılıdır (Resim 9).

Resim 7: Cami kuzeydoğu cephe

Resim 8: Cami minaresi

Resim 9: Cami Haziresi

1.2. Süsleme

Cami genel olarak sade bir yapıya sahiptir. Yarım yuvarlak bir niş şeklinde düzenlenmiş olan mihrap ile günümüz yapımı minber ve vaaz kürsüsünde de her hangi bir süsleme unsuru görülmez (Resim 6, 7). Cami içerisinde dikkat çeken en önemli unsur batı ve güney duvarında asılı olan hat levhaları ile bunlar üzerine alçı kabartma olarak yazılan **الله** ve **محمد** isimleridir. Bu levhalardan batı duvarındakiler, **علي, حسين, طلحه, ابو عبیده** güney duvarında yazılı olanlar ise **عمر, ابوبکر, محمد, عثمان, الله** şeklindedir (Resim 10, 11).

Resim 10: Cami batı duvarındaki hat levhaları

Resim 11: Cami güney duvarındaki hat levhaları

2. Yazmalar ve Yazmalardaki Tezyinat

Çalışmamızın bu bölümünde camide bulunan toplam on beş el yazması Kur'an-ı Kerim'e yer verilmiş, söz konusu bu eserler malzeme, teknik, yazı ve süsleme gibi yönleriyle incelenerek genel bir değerlendirmeye gidilmiştir. Yazmaların pek çok sayfası kopma, yırtılma ya da cami içerisinde buldukları süre zarfında yağmur, nem gibi olumsuz doğal ya da beşeri nedenlerle hasar görmüş durumdadır. Yazmaların bütününe yer vermek çalışmamızın boyutunu aşacağından eserler kapak ciltleri, yoğun bezemenin görüldüğü tezhipli serlevha bölümleri, durak gülleri, bölüm başları, hatime kısımları ve yazı şeklini göstermesi bakımından örnek bir iki sayfasına yer verilerek tanıtılmıştır. Bununla birlikte yazmalarda görülen yoğun tezhip tezyinatının daha iyi anlaşılması açısından bu bölümde eserlerin katalog halindeki tanıtımından evvel kısaca tezhip sanatına da yer verilmiştir.

2.1. Tezhip Sanatı ve Tezhibin Kullanım Alanı

İncelediğimiz eserlerin cilt kapakları, serlevha, bölüm başları (sure başları), hatime sayfası, duraklar ve sayfa kenarlıkları gibi bölümlerinde yoğun tezhip süslemesine yer verilmiştir. El yazması kitapların ve hüsn-ü hat levhaların altın ve boya ile yapılan kenar süslemelerini ifade eden tezhib, tabiatın stilize ya da yarı stilize olarak betimlenmiş motifleriyle yapılan süslemelerdir (Üçer, 2019, s. 86; Birol, 2012, s. 62). Kadim bir geçmişe sahip olan tezhib sanatında, pek çok sanatkâr, ortaya koydukları eşsiz eserler ve ekoller ile bu sanatın hayatta kalmasını, gelişmesini ve günümüze kadar gelmesini sağlamışlardır (Üçer, 2018, s. 35).

Tezhib sanatı tarihi, kitap yazımın tarihi kadar kadim bir geçmişe sahiptir. Büyük emeklerle ve özenle hazırlandıklarından ötürü her zaman önemli görülmüş ve tezhible birlikte farklı şekillerde itina ile tezyin edilmişlerdir.

İslam öncesi Türklerde ilk örneklerine Uygurlar'da rastlanan tezhib sanatının, İslamiyet'ten sonraki ilk örneklerine ise artan Kur'an yazımı, tercüme, te'lif ve istinsah hareketleri ile Emevî ve Abbasî dönemlerinde rastlanır. Anadolu Selçuklu ve Beylikler dönemi yazma eserlerinde süsleme olarak hayvan kökenli olduğu ifade edilen ve geometrik ya da diğer bitkisel motiflerle birlikte ustalıklı kullanılan rumî motifi erken Osmanlı döneminde de sıklıkla kullanılan motiflerden biri olmuştur (Azaklı, 2021, s. 407).

Osmanlı Devleti İstanbul'un fethinden sonra sanat ve kültür alanında büyük bir ilerleme kaydetmiş ve böylece klasik sanatın temelleri atılmaya başlamıştır. Yazma eserlerin özenle ve devrin önemli şahsiyetlerine sunulmak üzere hazırlanması, hüsn-i hattın yanı sıra tezhip sanatının da gelişmesini sağlamıştır. Bu da sonuç olarak dönemin özelliklerini gösteren farklı üslupların oluşmasını sağlamıştır (Üçer, 2018, s. 44).

Osmanlı tezhib sanatının ilk örnekleri, Fatih Sultan Mehmed'in tahta geçtiği XV. yüzyılın ikinci yarısına aittir (Binark, 1978, s. 227). Bu dönemde, sanatsever kişiliğiyle tanınan Fatih Sultan Mehmed'in sarayda kurmuş olduğu nakkaşhânedeki pek çok nadide kitap hazırlanmış, ünlü hattatlar tarafından yazılan pek çok yazma eser müzehipler tarafından tezhiblenip nakkaşlar tarafından resimlendirilerek mücellitler tarafından ciltlenip padişaha sunulmuştur (Üçer, 2019, s. 89).

II. Bayezid ve Yavuz Sultan Selim dönemlerinde gelişimini sürdüren tezhip sanatında Kanuni Sultan Süleyman dönemine gelindiğinde bahçelerde karşımıza çıkan çiçekler, stilize ve yarı stilize formlarıyla tezhib sanatında da uygulanmıştır. Bu dönemin tezhip sanatına damgasını vuran çiçek motifleri lale, gül, karanfil ve sümbül olarak (Atasoy, 2005, s. 60). 18. yüzyıl tezhib sanatında görülen natüralist üslubun bir habercisi olmuştur (Üçer, 2019, s. 91). Bu dönemde tezhib sanatının gelişmesindeki en önemli nedenlerden biri, hat sanatında çok önemli bir yere sahip olan Şeyh Hamdullah'ın yazmış olduğu Kur'an-ı Kerimlerin özenle yapılmış tezhiblerle süslenmiş olmasıdır (Üçer, 2017, s. 37).

Osmanlı sanatı 17.yüzyıla kadar dış etkilerden uzak kalmış olsa da 17. ve 18. yüzyıllarda meydana gelen siyasi olaylar ve devletin dışı açılmaya başlaması gibi nedenlerle toplumsal hayatta yaşanan değişimler kendisini sanatta da hissettirmiştir (Renda, 1977, s. 17). Bu dönemde bazı sanat dallarında görülen batı etkisi haliyle tezhib sanatında da görülmüş, süslemelerde klasik motiflerle birlikte çiçek buketleri de yer almaya başlamıştır. 18. yüzyılda başlayan “Türk Rokoko” üslubu 19. yüzyıl boyunca etkili olmuş ve başta Kur’an-ı Kerim olmak üzere kıt’a, levha ve hilye eserlerde çokça kullanılmıştır. Bu dönemde Tezhib sanatının klasik formlarından farklı olan desen ve kompozisyonlar yapraklar ve yapraklardan meydana gelen bir kompozisyon halinde vazo ya da sepet içerisinde çiçek buketleri, kurdeleler, “S” ve “C” kıvrımlı şeklinde olmuştur (Üçer, 2019, ss. 91-92).

Tezhipte kullanılan motif, renk ve altın ile desen ve kompozisyonlar üzerine simgesel olarak farklı anlamlar yüklenmiştir. Örneğin tezhipte kullanılan mavi renk sonsuzluğu ve huzuru, altın güneşi, rumî motifi kuşkanadını, yuvarlak kompozisyonlar dünyayı temsil ederken hataî ve penç ise bitkileri temsil eder. Motiflerin kompozisyon içindeki sürekli tekrarı ise dünyanın sürekliliğini ve ritmini temsil eder (Üçer&Kaya, 2020, s. 23)

Türk süsleme tarihinin en değerli belgelerini meydana getiren binlerce yazma eserde tezhip, kitabın hemen her bölümüne işlenmiş olabileceği gibi en sık görülen bölümler hatime tezhibi, sayfa kenarı tezhibi, boş sayfa tezhibi, ara başlık ve koltuk tezhibi, ulama, zencirek, kenarsuyu, gül tezhibi, durak (vakfe), sure başları tezhibi, serlevha tezhibi ve zahriye tezhibi olarak karşımıza çıkar (Rukancı, 2012, s. 172). Bununla birlikte tezhip hüsn-i hat levhaları, murakkalar, durak, koltuk, satır arası, iç ve dış pervaz süsleme alanları, yazının haricinde kalan boşluklar, kitap cilt ve kapakları ile minyatür gibi pek çok alanda farklı teknik ve üslûplarda uygulanmıştır (Duran, 2012, s. 63)

Yoğun emek ve ince işçiliklerinden ötürü her zaman için ayrı bir önem taşıyan yazma eserlerde tezhip sanatının tarihi seyrini görmek mümkündür. Yazmalarda tezhibin en yoğun görüldüğü alan *zahriye* sayfasıdır. Asıl metin sayfasının arkasındaki sayfa olup eserin kime ait olduğu ya da kimin için yazıldığı bilgisi yer alır. Zahriyeden sonra en yoğun bezemenin görüldüğü ve asıl metnin başladığı tezhipli bir diğer bölüm ise *serlevha* sayfasıdır. Yine yazma eserlerde bölüm başları, Mushaflarda ise sûrelerin başladığı yeri gösteren tezhipli alanlardan biri de *bölümbaşlarıdır*. Tezhipli bölümlerden biri olan *durak gülleri* ise yazma kitaplarda cümle, Mushaflarda ise âyet sonlarını gösteren ve genellikle rozet şeklinde olup gül şekline benzerliğinden ötürü gül olarak da isimlendirilen içleri boş yuvarlak tezyinî motiflerdir. Âyet, Hizib, secde, vakıf, cüz vb. güllerle devam eden eser, yine tezhipli tezyin edilmiş *"hatime" (bitiş)* sayfası ile nihayetlenir. Yazma eserlerde tezhiplenmiş son sayfa olan bu bölüm, son sözün yazıldığı ve hattat imzasının yer aldığı sayfadır. Mushaflarda bu sayfada hattat imzasının yanı sıra Felak ve Nas sureleri, dua metni, tarih ve yer gibi bilgiler yer alır. Bu sayfadaki tezhip genellikle sayfanın alt kısmında yoğunlaşır ve üçgen ya da ikizkenar yamuk formunda düzenlenir (Azaklı, 2021, s. 415; Mesara, 1987, s. 13).

Bunlardan başka metin aralarında ve cedvel kenarlarındaki halkâr tarzı süslemeler de el yazması eserlerde yer verilen tezhipli süslemelerdir. Halkâr ya da halkârî, altınla yapılan süslemeler olup, tezhibin biraz daha kolay yapılan bir çeşididir. Bir halkâr deseni önce sulu altın sürülerek gölgelendirilir sonrasında koyu altınla tahrirlenip mührelenir ve isteğe göre hafifçe renklendirilir (Mesara, 1987, s. 13).

Kitap süslemelerinde sıklıkla kullanılan motifler kenarsuyu, geçmeler, rûmî'ler ve münhani'ler (stilize kuşkanatları, gaga, boyun ve kuyruklarından oluşan hayvansal motifler), hatayî'ler (stilize bitkisel motifler), bulutlar ve geometrik şekillerdir. Hatâî, genel olarak doğadaki bitki ve çiçeklerin gerçek görünüşlerinin üsluplaştırılarak çizildiği motiflerin tümü için kullanılır. Bu çiçeklerin üstten görünümüne penç, dikine kesitinin anatomik çizgilerle üsluplaştırılarak motiflendirilmiş şekli ise hatâî olarak isimlendirilmiştir (Yılmaz&Şimşek, 2019, s. 623).

Bunlarla birlikte tezhiplerin kenar hatlarından sayfa dışına doğru sivri uçlar şeklinde uzanan renkli veya altınla "tığ"lar da tezhipte tamamlayıcı bir süsleme öğesi olarak kullanılmıştır (Mesera, 1987, s. 13). Tığlar, Tezhiplenen yazının ana süslemesinden boş alana geçişte dengeyi sağlamak ve gözü dinlendirerek bütünlük sağlamak amacıyla yapılan ince süslemelerdir. Tığ süslemesinde ana süslemenin enini geçmeyecek boyutta olmasına dikkat edilir. Bu motiflerde genelde çizgi, nokta ve küçük S ve C kıvrımları kullanılır. Bununla birlikte bazı eserlerde rûmî, hatâî ve bulut motifleriyle de zenginleştirilmiştir (Yılmaz & Şimşek, 2019, s. 625). Farsçada "küçük zincir" anlamına gelen ve yazma eserlerin sayfa kenarları ile levha yazılarının etrafına iki çizgi arasında zemini altın yaldızlanarak üzerine mürekkeple zincirleme halkalar şeklinde yapılan süsleme suyu olarak tanımlayabileceğimiz zencerek/zencirek de tezhipte sıkça görülen tezyinat arasında yer alır (Özer, 1985, s. 79). Zencerekler tezhipte çoğunlukla yazıdan süslemeye geçişlerde arada bordür olarak kullanılan ve yuvarlak bir noktanın etrafında bir alttan bir üstten olacak şekilde kesintisiz olarak devam eden çizgilerden oluşan desenlerdir (Şanes, 1995, ss. 1-5).

Asırlarca bir kitap süsleme sanatı olarak özenle yapılagelen tezhip sanatının klasik ve batı tarzında ele alınan tezyini örnekleri bu çalışmamızda yer verdiğimiz el yazması Kur'an-ı Kerimlerde de yer almıştır. Bu eserlerin kapak ciltlerindeki tezyinatında ağırlıklı olarak kıvrık dal ve yapraklar, palmet, rumî, lale, lotus, yıldız motifi, geleneksel motiflerden olan ve penç olarak da isimlendirilen dört, beş ya da altı yapraklı çiçek (Birol & Derman, 2018, s. 47) ve gül motifleriyle "S" ve "C" kıvrımlı yaprak motiflerinden oluşan bitkisel kompozisyonlarla; daire, elips, baklava dilimleri, çintemani, çeşitli geometrik motifler, ve zencirek şeklindeki süsleme unsurlarına yer verilmiştir.

2.2. Yazmalar

Katalog 1

Resim 1a: 1 numaralı yazma arka kapak

Resim 1b: 1 numaralı yazma serlevha bölümü

Resim 1c: 1 numaralı yazma kapak süsleme detayı

Resim 1d: 1 numaralı yazma serlevha süsleme detayı

Resim 1e: 1 numaralı yazma ön kapak

Resim 1f: 1 numaralı yazma iç sayfalar

Resim 1g: 1 numaralı yazma cüz gülü

Resim 1h: 1 numaralı yazma sure başında bitkisel süsleme

Katalog	1
Fotoğraf No	1a, b, c, d, e, f, g, h
Eserin Adı / Cinsi / Malzemesi	Kur'an-ı Kerim / Deri-Kâğıt
Camiye Ggeliş şekli	Vakıf
Tarihi – Dönemi	18. yy
Ölçüleri	Boy: 33,5cm / En: 25cm / Kalınlık: 5cm

Tanım: Nesih hatla yazılmış olan eserin kapağı kahverengi deri ciltlidir. Üst ve alt kapak ile mikleb ve sertâb bölümleri sağlam durumda olup sade ve süslemesizdir. Deri cildin kenar kısımlarında kapağın en dış kenarlarını sınır çizgisi şeklinde çeviren ince şerit şeklindeki zencirek, parlak sarı renkte sıralı stilize palmet ve lale motifi şeklinde düzenlenmiştir (Resim 1a, c, e).

Fatiha Sûresi ile Bakara Sûresi'nin ilk beş ayetinin yer aldığı serlevha sayfası tamamen süslemelidir. Yazının alt ve üst kısmında mihrabiye, iki yanında ise koltuk yer alır. Mihrabiyelerin merkezi ve koltuklarda yer alan hatayî motifleri yaldızlanmıştır. Bu alanı üç yönden yaldızlı bir cetvel ile cetvelin dışında süslemeli bir kenar suyu çevreler. Mavi, kırmızı ve yeşil renklerin hâkim olduğu süslemelerde yoğun bitkisel motiflerine yer verilmiştir. Bitkisel motifler içerisinde sarmaşık dal motifleri ile hatailer, goncagül, penç, beyaz ve kırmızı renkte üsluplaştırılmış çiçek motifleri yer alır. Üç yönde devam eden süslemeli dıştaki kenar suyundan ışık huzmeleri gibi tığlar uzanmaktadır. Serlevha kısmındaki ayet gülleri basit daire formunda ele alınmıştır (Resim 1b, d).

Diğer sayfalardaki ayetler de serlevhadakine benzer oldukça basit ve sade ayet gülleriyle birbirinden ayrılmıştır. Sayfalardaki yazılar araları altınla mavi ve kırmızı renkli ince cetvellerle çevrelenmiştir. Sayfa haşiyeye kısımlarında ise daire formu aşere ve cüz gülleri yer verilmiştir. Yuvarlak formu güllerin zemini mavi, dış kısmı ise altınlanmış olup serlevhadakine benzer beyaz ve kırmızı renkli çiçek motifleriyle tezyin dilmiştir. En dışta ise düz ve oldukça ince mavi renk çizgi ile çevrelenmiş olan güllerin alt ve üst kısımlarında ise ayrıca aşağı ve yukarı uzanan tığ motifleri yer almaktadır. Aşere gülleri her on ayette ve cüz gülleri her yirmi sayfada bir kullanılmışsa da buna tam olarak riayet edilmemiş ve bazı yerlerde rastgele yerleştirilmiştir. Sure başlıklarının kenar kısımlarında da mavi zemin üzerine kırmızı, pembe ve beyaz renkli çiçek motifleri ile yaprak motiflerine yer verilmiştir. Surelerin okunuşu sırasında duraklama için kullanılan vakıf (durak) işaretleri ise kırmızı mürekkeple yazılmıştır (Resim 1f, g, h).

Katalog 2

Resim 2a: 2 numaralı yazma ve arka kapak

Resim 2b: 2 numaralı yazma kapak kısmında zencirek motifi

Resim 2c: 2 numaralı yazma kapak kısmından detay

Resim 2d: 2 numaralı yazma ve serlavha bölümü

Resim 2e: 2 numaralı yazma ve serlavha detay

Resim 2f: 2 numaralı yazma ve serlavha detay

Resim 2g: 2 numaralı yazma iç sayfada cüz gülü

	
Resim 2 h: 2 numaralı yazma cüz gülü	Resim 2 i: 2 numaralı yazma cüz gülü
Katalog No	2
Fotoğraf No	2a, b, c, d, e, f, g, h, i
Eserin Adı / Cinsi / Malzemesi	Kur'an-ı Kerim / Deri-Kâğıt
Camiye geliş şekli	Vakıf
Tarihi – Dönemi	1280 H / 1863 M
Ölçüleri	Boy: 17cm / En: 12cm / Kalınlık: 3,2cm
<p>Tanım: Nesih hatla yazılmış olan eserin kapağı deri ciltlidir. Kahve ve sarı rengin farklı tonlarının kullanıldığı eserin üst ve alt kapak ile mikleb ve sertâb bölümleri sağlam durumdadır. Cildin kapak kısımları sarmal motifi tarzında düzenlenmiş zencirekle çevrelenmiştir (Resim 2a, b).</p> <p>Üzerine baskı tekniğiyle stilize bitkisel ve geometrik süsleme motiflerinin yer verildiği cildin tam ortasında şemse, köşelerde ise köşebentler yer alır. Şemse kısmının kenarları noktalarla çevrelenmiş olan ciltte şemsenin alt ve üst bölümlerindeki salbekler beş yapraklı çiçek formunda düzenlenmiştir. Şemse, salbek ve köşebentlerin dışında kalan boşluklar ise çintemâni motifleriyle hareketlendirilmiştir. Sertâb bölümüne yine baskı tekniğiyle yapılmış zencirek benzeri bir motif işlenmiş, mikleb bölümünde ise şemse ve iki adet köşebende yer verilmiştir (Resim 2a, c).</p>	

Yoğun bir tezhip bezemenin görüldüğü serlevhada Fatiha sûresi ile ve Bakara sûresinin ilk beş ayeti yazılı olup surelerin etrafı, altınlanmış hilal formu kenar suyu ile sınırlandırılmıştır. Sayfada bütün olarak altınlanmış bir kenarsuyu ile çerçevesi (Resim 2d, e, f). Sûrelerin hemen üst kısmında yer alan mihrabiye bölümlerine, yüzeyi altınlanmış ve kenarları kırmızı renk ve altınla iki sıra cetvelle sınırlandırılarak üçgen formu kazandırılmış olup, alt kısmı ise mavi renkte dikdörtgen formu bir çerçeve içine alınarak yüzeyi basit artı işaretleriyle hareketlendirilmiştir. Mihrabiyelerin üst bölümlerinde ise yukarı doğru yükselen S ve C kıvrımlı tığ motiflerine yer verilmiştir. Ayet gülleri basit daireler şeklinde düzenlenmiştir. Mavi, kırmızı, pembe renklerle altın hâkim olduğu serlevha, penç ve rumî motiflerinin de bulunduğu stilize bitkisel motiflerle tezyin edilmiştir (Resim 2e, f).

Diğer sayfalar kırmızı renkte cetvellerle sınırlandırılmıştır. Burada da ayetler serlevhada olduğu gibi basit ve sade dairesel formu ayet gülleriyle birbirinde ayrılmıştır. Sayfa kenarlarında yer verilen cüz gülleri yıldız ya da altı yapraklı çiçek formunda ele alınmış olup ayrıca güllerden aşağı ve yukarı uzanan tığ motiflerine yer verilmiştir. Yatay yönde gelişen dikdörtgen formda düzenlenen sure başlarının yazımında ise kırmızı renk mürekkep tercih edilmiştir (Resim 2g, h, i).

Son sayfaları eksik durumda olan Kur'an-ı Kerim'in ilk sayfasında 1280 H / 1863 M tarihi yazılıdır.

Katalog 3

Resim 3a: 3 numaralı yazma ön kapak

Resim 3b: 3 numaralı yazma arka kapak

Resim 3 c: 3 numaralı yazma kapak üzerinde zencirek motifi

Resim 3d: 3 numaralı yazma şemse motifi detay

Resim 3e: 3 numaralı yazma serlevha bölümü

Resim 3f: 3 numaralı yazma serlevhada mihrabiye detayı

Katalog No	3
Fotoğraf No	3a, b, c, d, e, f
Eserin Adı / Cinsi / Malzemesi	Kur'an-ı Kerim / Deri-Kâğıt
Camiye geliş şekli	Vakıf
Tarihi – Dönemi	1236 H / 1821 M
Ölçüleri	Boy: 16,3cm / En: 10cm / Kalınlık:4cm

Tanım: Nesih hatla yazılmış olan eserin kapağı deri ciltlidir. Kahve ve turuncu rengin hâkim olduğu kapak ciltte şemse, salbek ve köşebentler turuncu, geri kalan kısımlar ise tamamen kahverengi olarak düzenlenmiştir. Şemse, salbek ve köşebentler üzerinde baskılama tekniğiyle yapılmış stilize dal ve yapraklarıyla çiçek motifleri işlenmiştir. Cildin kapak kısımları halkalarla oluşturulan zencirekle çevrelenmiştir. Oldukça yıpranmış durumda olan cilt yüzeylerinde yer yer aşınmalar meydana gelmiştir (Resim 3a, b, c, d).

Kapakları ve sayfalarında yer yer yırtılma, kopma ve dağılmanın görüldüğü nesih hatla yazılmış olan Kuran-ı Kerimin serlevha sayfalarından sadece Fatiha suresinin yazılı olduğu bölüm sağlam kalabilmiştir. Sûrede ayet gülleri altınlanmış basit dairesel güller şeklinde düzenlenmiştir. Sûre en dıştan altın cetvelle çevrelenmiştir. İçte iki yandan yüzeyi balıksırtı motifi şeklinde hareketlendirilen turuncu renkte ve nisbeten daha geniş bir cetvelle sınırlandırılan Fatiha suresi, alt ve üst kısımlarda ise ayrıca mor ve pembe renkli örgü şeklindeki cetvellerle sınırlandırılmış unvan bölümlerine yer verilmiştir. En üstte ise yüzeyi kırmızı, yeşil ve turkuaz rengin kullanıldığı kıvrık dal ve yapraklarıyla stilize çiçek motifleriyle bezeli mihrabiye kısmı yer alır. Mor renkli bir cetvelle sınırlandırılan ve dilimli bir kemer formu kazandırılan mihrabiye üst bölümünde ayrıca yukarı doğru yükselen tığ motiflerine yer verilmiştir (Resim 3e, f).

Haşiyeye kısımlarında yer alan vakfiye mühüründe 1236 H /1821 M tarihi yazılı olan eser, kapak ve sayfalarda meydana gelen bozulmalara rağmen orijinalliğini büyük oranda muhafaza etmektedir.

Katalog 4

Resim 4a: 4 numaralı yazma iç sayfa

Resim 4b: 4 numaralı yazma iç sayfada aşere gülü

Resim 4c: 4 numaralı yazma iç sayfada
ayet gülleri

Resim 4d: 4 numaralı yazma iç sayfada cüz gülü

Resim 4e: 4 numaralı yazma iç sayfalar

Katalog No	4
Fotoğraf No	4a, b, c, d, e
Eserin Adı / Cinsi / Malzemesi	Kur'an-ı Kerim / Deri-Kâğıt
Camiye geliş şekli	Vakıf
Tarihi – Dönemi	19. yy
Ölçüleri	Boy:18,5cm / En:12cm / Kalınlık: 3,2cm

Tanım: Nesih hatla yazılmış ola eserin deri cilt kapakları ve bazı sayfaları mevcut değildir. (Resim 4a) Süreleri sınırlayan cetvellerle onları birbirinde ayıran cetveller yeşil renkli altın bezemelidir. Yeşil renkli altınla tezyin edilmiş ayet gülleri basit dairesel bir forma sahiptir (Resim 4a, b, c). Sayfaların haşiye kısımlarına denk gelen yerlerde yıldız formlu stilize çiçek motifli cüz güllerine yer verilmiş, bu güllerin üst ve alt bölümlerine de ayrıca tiğ desenleri işlenmiştir (Resim 4d).

Katalog 5

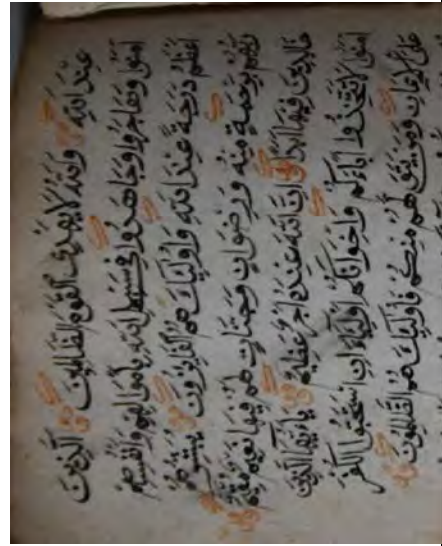
Resim 5a: 5 numaralı yazma arka kapak

Resim 5b: 5 numaralı yazma ön kapak

Resim 5c: 5 numaralı yazma serlevha bölümü

Resim 5d: 5 numaralı yazma iç sayfalarda ayet/durak gülleri

Resim 5e: 5 numaralı yazma sonradan ilave edilen sayfalar

Katalog No	5
Fotoğraf No	5a, b, c, d, e
Eserin Adı / Cinsi / Malzemesi	Kur'an-ı Kerim / Deri-Kâğıt
Camiye geliş şekli	Vakıf
Tarihi – Dönemi	19. yy
Ölçüleri	Boy: 20,5cm/En: 16cm / Kalınlık: 6,5cm

Tanım: Nesih hatla yazılmış olan eser kahverengi deri ciltlidir. Eserin sayfalarında ve kapak kısmında meydana gelen hasar nedeniyle deri cildin yüzeyi sonradan kâğıtla kaplanmıştır. (Resim 5a, b)

Serlevhası tahrip olan yazmaya sonradan sadece Fatıha sûresinin yer aldığı bir serlevha sayfası eklenmiştir (Resim 5c). Herhangi bir gül işaretinin yer verilmediği yazmada ayet ya da vakıf gülleri yerine kırmızı mürekkebin kullanıldığı üç vav "و" ve bir kef "ك" harfi ile oluşturulmuş bir kompozisyon kullanılmıştır (Resim 5d). Eserin pek çok sayfası eksik durumda olup bazı sayfalar ise sonradan eklenmiştir. Sonradan eklenen bu sayfalarda sure başlıkları kırmızı renkle yazılmış olup, ayet gülleri de yine kırmızı renkte ve basit dairesel formlar şeklinde düzenlenmiştir (Resim 5e).

Katalog 6

Resim 6a: 6 numaralı yazma ön kapak

Resim 6b: 6 numaralı yazma iç sayfa

Resim 6c: 6 numaralı yazma ön kapakta zencirek motifi

Resim 6d: 6 numaralı yazma kapak tezminatı

Resim 6e: 6 numaralı yazma da ayet ve

cüz
gülü

Katalog No	6
Fotoğraf No	6a, b, c, d, e
Eserin Adı / Cinsi / Malzemesi	Kur'an-ı Kerim / Deri-Kâğıt
Camiye geliş şekli	Vakıf
Tarihi – Dönemi	19. yy
Ölçüleri	Boy: 17,5cm / En: 11cm / Kalınlık: 3cm

Tanım: Nesih hatla yazılmış olan eserin arka kapağı ile bazı sayfaları tahrip olmuştur (Resim 6b). Eser siyah renkli deri bir ciltle kaplanmış olup kapak en dışta baskı tekniğiyle “S” şeklindeki motiflerin oluşturduğu bir zencirekle çerçevelenmiştir (Resim 6a, c). Süslemesinde sarı ve turuncu rengin kullanıldığı cildin merkezinde şemse, köşelerinde ise köşebentler yer alır. Kapak, sarı ve turuncu renkli kenar suyu ile sınırlandırılmış, yüzeylerine baskı tekniğiyle kıvrık dal ve yapraklarla çiçeklerden oluşan zarif bir tezeyinat işlenmiştir (Resim 6a, d).

Her bir sayfa, altınlanmış kenarsuyu ile en dışta ince şerit şeklindeki cetvellerle çerçevelenmiştir. İç kısımdaki altınlanmış âyet gülleri basit dairesel bir formda düzenlenmiştir. Sayfa kenarlarında ise merkezi altınlanmış altı yapraklı cüz güllerine yer verilmiştir. Yaprakları turuncu renkli olan bu güller yukarı ve aşağı doğru iki yöne uzanan tığlarla hareketlendirilmiştir (Resim 6e).

Katalog 7

Resim 7a: 7 numaralı yazma arka kapak

Resim 7b: 7 numaralı yazma iç sayfalar

Resim 7c: 7 numaralı yazma serlevha bölümü

Resim 7d: 7 numaralı yazma iç sayfalar

Katalog No	7
Fotoğraf No	7a, b, c, d
Eserin Adı / Cinsi / Malzemesi	Kur'an-ı Kerim / Deri-Kâğıt
Camiye geliş şekli	Vakıf
Tarihi – Dönemi	19. yy

Ölçüleri	Boy: 16cm / En: 10cm / Kalınlık: 4 cm
<p>Tanım: Eser kahve renkli bir ciltle kaplanmış olup nesih hatla yazılmıştır. Ön ve arka kapakları sade olan eserin mıkleb yüzeyi baklava dilimleri şeklinde hareketlendirilmiştir (Resim 7a, b).</p> <p>Süslemenin en yoğun olduğu serlevha bölümü yüzeyi altınlanmış kenarsuyu ile çerçevelenmiştir. Sürelerin iki yanında koltuklar, alt ve üst kısmında ise altınlanmış unvan ve mihrabiyeler yer alır. Mavi renkli cetvellerle sınırlandırılan unvan kısımlarından alttakinin beyaz zeminli iç bordürü üzerine ayrıca mor renkli bir kalemle basit artı işaretleri bırakılmıştır. En üstte yer alan üçgen formlu mihrabiyelerde yukarı doğru özensiz bir şekilde yerleştirilmiş tığlara yer verilmiştir (Resim 7c).</p> <p>Her bir sayfa altın cetvellerle sınırlandırılmıştır. Serlevhada ayet gülleri altınlanmış basit daire formundayken, diğer sayfalarda kırmızı renkli oldukça küçük daireler şeklinde düzenlenmiş olup durak işaretleri de yine kırmızı renkle belirtilmiştir (Resim 7c, d).</p> <p>Kırmızı rengin kullanıldığı sûre başlıkları altın yaldızlı dikdörtgen bir çerçeve içine alınmıştır. Eserde yer yer yırtılma ve karalama gibi nedenlere bağlı olarak bazı bozulmalar meydana gelmiş olsa da sûre ve ayet sayısı olarak tamdır (Resim 7b, c, d).</p>	

Katalog 8

Resim 8a: 8 numaralı yazma arka kapak

Resim 8b: 8 numaralı yazma iç sayfalar

Resim 8c: 8 numaralı yazma serlevha bölümü

Resim 8d: 8 numaralı yazma serlevha tezyinatı

Katalog No	8
Fotoğraf No	8a, b, c, d
Eserin Adı / Cinsi / Malzemesi	Kur'an-ı Kerim / Deri-Kâğıt
Camiye geliş şekli	Vakıf
Tarihi – Dönemi	19. yy

Ölçüleri	Boy: 19cm / En: 12,5cm / Kalınlık: 5cm
<p>Tanım: Eser kahve renkli bir ciltle kaplanmış olup nesih hatla yazılmıştır. Ön ve arka kapakları büyük oranda hasar görmüş olan eserin (Resim 8a) Fatiha ve Bakara sûrelerinin yer aldığı serlevha bölümünde sure başlıkları kırmızı renkle yazılmış olup ayrıca sûreler kırmızı renkli iki ince cetvelle sınırlandırılmıştır. Sayfa kenarlıklarında ise iri kıvrık dal ve yapraklarla çiçek ve nar meyvesi tasvirlerine yer verilmiştir. Baskı tekniğinin uygulandığı tezvinatta büyük oranda hasar meydana geldiğinden motiflerin sadece izleri kalmıştır (Resim 8c, d).</p> <p>Diğer sayfalarda ise sûre başlıkları kırmızı renkli mürekkeple yazılmış olup üstte ve altta yatay yönde gelişen ince cetvellerle sınırlandırılmıştır. Ayrıca her bir sayfa bir bütün olarak yine kırmızı renkli ince cetvellerle sınırlandırılmıştır. Ayet sonlarında gül yerine kırmızı renkte üç ya da tek nokta kullanılmış, durak işaretleri de yine kırmızı renkle belirtilmiştir. Sayfa kenarlarında ise cüz, hizip ya da secdeler güllerle değil kırmızı rengin tercih edildiği yazıyla belirtilmiştir (Resim 8b).</p>	

Katalog 9

Resim 9a: 9 numaralı yazma ön kapak

Resim 9b: 9 numaralı yazma arka kapak

9c: 9 numaralı yazma serlevha bölümü

9d: 9 numaralı yazma serlevha süslemesi

9e: 9 numaralı yazma cüz gülleri

9f: 9 numaralı yazma hatime sayfası

Katalog No	9
Fotoğraf No	9a, b, c, d, e, f
Eserin Adı / Cinsi / Malzemesi	Kur'an-ı Kerim / Kâğıt
Camiye geliş şekli	Vakıf
Tarihi – Dönemi	1242 H / 1827 M
Ölçüleri	Boy: 17,8cm/ En: 11cm /Kalınlık: 3,5cm

Tanım: Siyah renkli karton bir kapaktan meydana gelen eserin ön ve arka kapakları sağlam durumda olup eser nesih hatla yazılmıştır. Üzerinde herhangi bir süslemenin olmadığı oldukça sade bir yapıda olan karton kapak kenar kısımlarından beş bölüm oluşturacak şekilde bordürlerle sınırlandırılmıştır (Resim 9a, b).

Fatiha ve Bakara surelerinin yer aldığı serlevha bölümü tezhipli olarak ele alınmış olup sayfaların kenarlarında yer alan tığlar hariç tamamında altın uygulanmıştır. Yazının olduğu kısmın iki yanında koltuklara yer verilmiş, alt ve üst kısımları ise unvan bölümleri

şeklinde düzenlenmiştir. Unvan bölümlerinin kenar suyu beyaz zemin üzerine kırmızı ve yeşil renkli yatay çizgilidir. Siyah renkte mürekkeple yazılmış olan surelerin zemini beyaz bırakılmıştır. Tamamı altınlanmış olan serlevhada sureler içten dört yönde yeşil renkli bir cetvelle dışta ise zikzak formlu kenarsuyu ile çerçevelemiş, en dışta ise tığ motiflerine yer verilmiştir. Kenar suyu kıvrık dal ve yapraklarla farklı renkteki çiçeklerin yer aldığı bitkisel süslemelerle tezyin edilmiştir. Sure başlıkları süslemesiz olup koltuk kısımları örgü motifleriyle bezenmiştir. Altınlanan ayet gülleri düzensizce yapılan gül formunda ele alınmıştır. Satır aralarında ise belli bir standartın gözetilmediği yatay yönde gelişen yaprak formu motiflere yer verilmiştir. Yüzeyinde yer alan süslemelerin tamamen altınla yaldızlandığı serlevhada tüm kenarlarına kırmızı ve yeşil rengin kullanıldığı tığ motifleri işlenmiştir. (Resim 9c, d). Ayrıca turuncu, mavi ve yeşil rengin kullanıldığı çiçek formunda cüz güllerine de yer verilmiş olup gülün üst ve alt kısımlarında tığ motifleri işlenmiştir (Resim 9e).

1242 H/ 1827 M tarihi ile duaya yer verilen hatime (ketebe) sayfası bezemesiz olup yüzeyi altınlanmış bir kenar suyu ile sınırlandırılmıştır (Resim 9f).

Katalog 10

Resim 10a: 10 numaralı yazma ön kapak

Resim 10b: 10 numaralı yazma arka kapak

Resim 10c: 10 numaralı yazma kapak süslemesi

Resim 10d: 10 numaralı yazma serlevha bölümü

Resim 10e: 10 numaralı yazma serlevha süslemesi

Resim 10f: 10 numaralı yazma serlevha

Resim 10g: 10 numaralı yazma iç sayfalar

Katalog No	10
Fotoğraf No	10a, b, c, d, e, f, g
Eserin Adı / Cinsi / Malzemesi	Kur'an-ı Kerim / Deri-Kâğıt
Camiye geliş şekli	Vakıf
Tarihi – Dönemi	19 yy.
Ölçüleri	Boy:16cm / En: 10,5cm /Kalınlık: 4,5cm

Tanım: Eser kahverengi deri bir ciltle kaplanmış olup nesih hatla yazılmıştır. Ön ve arka kapaklarında kısmen hasarların olduğu eserin cilt kapağı ortada şemse ve kenarlarda köşebent şeklinde düzenlenmiştir. Şemse ve köşebent yüzeylerinde baskı tekniği ile yapılmış kıvrık dal ve yapraklarıyla çiçek motiflerinin yer aldığı bitkisel tezyinata yer verilmiştir (Resim 9a, b, c).

Tezhipli ve süslemeli olarak düzenlenen Fatiha ve Bakara sûrelerinin yer aldığı serlevha bölümlerinde süslemenin en yoğun görüldüğü bölümü oluşturmaktadır. Bu bölümde sureler siyah mürekkeple yazılmış olup içte pembe ve turuncu, dışta ise lacivert renkte cetvellerle çevrelenmiştir. Sayfalar en dışta altın cetvelle sınırlandırılmıştır (Resim 10d).

Alt ve üst kısımda yer alan dikdörtgen formlu unvan bölümleri altınlanmıştır. Sarı, yeşil, mavi, mor ve kırmızı rengin kullanıldığı yarım daire formlu mihrabiye bölümünde dal ve yapraklarıyla stilize bitki motifleri ve Asya'ya özgü çok taneli bir meyve olan ve anavatanı İran ve çevresi olarak belirtilen sonrasında ise Akdeniz, Afganistan ve Hindistan'a da buralardan yayıldığı düşünülen bereketin sembolü olarak görülen nar meyvesi işlenmiştir.¹ Tezvinatta kullanılan nar motiflerine X-XIII. yüzyıllarda, İran ve Suriye'deki Selçuklu dönemi eserlerinde rastlanmaktadır. Bunlar siva üzerine renkli boylarla yapılmış süslemeler² ile stuko³ ve seramik gibi farklı alandaki örneklerle karşımıza çıkmaktadır (Resim 10e).

Ayet gülleri basit dairesel formlu olup altınlanmıştır. Satır aralarında ise altınlanmış yatay yönlü yaprak motiflerine yer verilmiştir (Resim 10f).

Diğer sayfalarda sure başlıkları altınlanmış ince şeritler halinde ele alınmış olup ayet gülleri serlevhada olduğu gibi basit dairesel formlu olarak ele alınmış, durak işaretleri ise kırmızı renk mürekkeple yazılmıştır. Sayfaların altınlanmış cetvellerle çerçevesiyle süslenmiş eserinde eserin İnsan Suresinden sonrası eksiktir (Resim 10g).

¹ Bkz. Öztığ, (1971, s. 42); Miroğlu, v.d., (1984, s. 39).

² İran'ın bugünkü Hemedan-Kazvin sınırında bulunan Karagan'daki iki mezar antından biri olan I. Türbenin (1067-68) iç duvar yüzeylerinde, çoğu tahrip olan kalem işi süslemeler yer alır. Bu süslemeler arasında kuşlarla birlikte tasvir edilmiş bir ağaç motifi yer almaktadır. Şu var ki bu ağaç motifi de diğerleri gibi tahrip olmuştur. Stronach, Öney ve Daneshvari bunun bir nar ağacı olduğunu ifade ederken (Çağlitütüncigil, 2013, s. 69; Young, 1966, s. 11; Daneshvari, 1986, s. 44). Cezar bu tasvirin hayat ağacı olduğunu belirtmektedir (Cezar, 1977, s. 315).

³ İran'ın Rey şehrinde ortaya çıkarılan ve XII. Yüzyıl sonuna tarihlenen stuko kabartmadaki saray sahnesinde, merkezde yüksek bir tahtı üzerinde oturan sultan, her iki tarafta bulunan figürlerden sağ taraftaki ilk figür elinde nar meyvesi tutarken tasvir edilmiştir. (Çağlitütüncigil, 2013, s. 69). Ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. Ögel, (1963, ss. 16-17); Taşçı, (1998, ss. 48, 53).

Katalog 11

11a: 11 numaralı yazma ön kapak

11b: 11 numaralı yazma arka kapak

11c: 11 numaralı yazma iç sayfalar

11d: numaralı yazma serlevha bölümü

11e: 11 numaralı yazma iç sayfalar

Katalog No	11
Fotoğraf No	11a, b, c, d, e.
Eserin Adı / Cinsi / Malzemesi	Kur'an-ı Kerim / Deri-Kâğıt
Camiye geliş şekli	Vakıf
Tarihi – Dönemi	19 yy.
Ölçüleri	Boy:16,5cm / En: 11,5cm/ Kalınlık: 4cm

Tanım: Eser kahverengi deri bir ciltle kaplanmış olup nesih hatla yazılmıştır. Cilt yüzeyinde herhangi bir tezyinata yer verilmeyen eserin Sertâb bölümü ile sayfa kenarlarında yıpranmalar meydana gelmiştir (Resim 11a, 11b). Yazı karakterindeki farklılıktan da anlaşılacağı üzere eserin bazı sayfaları sonradan eklenmiştir (Resim d, e). Serlevha bölümü basit karalama tarzında kırmızı mürekkeple tezyin edilmiştir. Eserdes ayfalar kırmızı renkte ince cetvellerle çevrelenmiştir. Kırmızı mürekkeple yazılmış olan sure başları yatay yönde gelişen kırmızı renkli ince cetvellerin oluşturduğu dikdörtgen formlu bir çerçeve içine alınmıştır. Kırmızı renkle belirtilmiş olan ayet gülleri dairesel noktalar şeklinde ele alınmış olup durak işaretleri de yine kırmızı renkle belirtilmiştir (Resim 11c, d).

Katalog 12

12a: 12 numaralı yazma ön kapak

12b: 12 numaralı yazma arka kapak

12c: 12 numaralı yazma serlevha bölümü

12d: 12 numaralı yazma iç sayfalar

Katalog No	12
Fotoğraf No	12a, b, c, d
Eserin Adı / Cinsi / Malzemesi	Kur'an-ı Kerim / Deri-Kâğıt
Camiye geliş şekli	Vakıf
Tarihi – Dönemi	19 yy.
Ölçüleri	Boy: 29,5cm/ En:19,5cm / Kalınlık: 6cm

Tanım: Eser kahverengi deri bir ciltle kaplanmış olup nesih hatla yazılmıştır. Cilt yüzeyinde herhangi bir tezyinata yer verilmeyen eserin kapak yüzeylerinde yer yer yıpranmalar meydana gelmiştir (Resim 12a, 12b).

Eserin Fâtiha ve Bakara sûresinin ilk beş ayetinin yer aldığı serlavha bölümündeki Fatiha sûresi ile son dört sayfası eksiktir. İlk sayfa sonradan eklenmiştir (Resim 12c). Kırmızı renk cetvelle çevrelenmiş olan serlevhada üst bölümde iç içe yerleştirilmiş yarım daire formunda bir mihrabiye ile alt kısımda ise basit baklava dilimlerinden oluşan bir zencirek motifine yer verilmiştir. Kırmızı ve siyah rengin kullanıldığı sure başları yatay yönde gelişen kırmızı renkli ince cetvellerle çerçevenmiştir. Durak işaretlerine yer verilmeyen eserde ayet gülleri kırmızı renkte ve damla motifi tarzında ele alınmıştır (Resim 12d).

Katalog 13

13a: numaralı yazma arka kapak

13b:13 numaralı yazma ön kapak

13c: 13 numaralı yazma iç sayfalar

13d: 13 numaralı yazma kapak süslemesi

13e: 13 numaralı yazma mikleb süslemesi

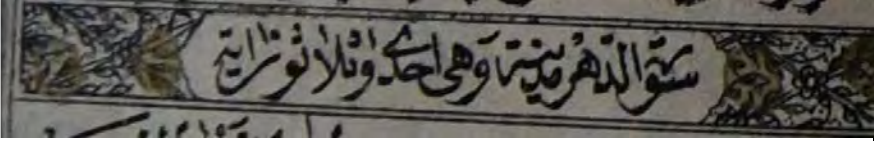
13f: 13 numaralı yazma mikleb süslemesi

13g: 13 numaralı yazma serlevha süslemesi

13h: 13 numaralı yazma cüz gülleri

13i: 13 numaralı yazma sure başlığı

13g: 13i numaralı yazma hatime sayfası

Katalog No	13
Fotoğraf No	13a, b, c, d, e, f, g
Eserin Adı / Cinsi / Malzemesi	Kur'an-ı Kerim / Deri-Kâğıt
Camiye geliş şekli	Vakıf
Tarihi – Dönemi	1296 H / 1879 M
Ölçüleri	Boy:14,5cm / En:10cm / Kalınlık: 2,8cm

Tanım: Eser kahve renkli deri bir ciltle kaplanmış olup nesih hatla yazılmıştır (Resim 13a, b). Yüzeyi şemse, köşebent ve kenar bordürü şeklinde tasarlanan kapakta baskı tekniği ile oldukça ince ve zarif hatlarla ele alınmış kıvrık dal ve yapraklarıyla lale ve lotus çiçeği motiflerinden oluşan bitkisel tezyinata yer verilmiştir. Köşebentlerde kıvrık dal ve yapraklarıyla biri şemseye, diğeri bordüre doğru sarkan ikişer lale motifine yer verilmiştir. Oldukça geniş ebatla ele alınan kenar bordürü, yüzeyde boşluk kalmayacak şekilde istiflenmiş kıvrık dal ve yapraklarıyla lale ve lotus çiçeği ile tezyin edilmiştir (Resim 13d). Mikleb bölümünde yine kıvrık dal ve yapraklarıyla lotus çiçeği motifine (Resim 13e), sertâb bölümünde ise yapraklardan oluşan dört adet madalyon benzeri tezyinata yer verilmiştir (Resim 13f).

Eserin Fâtiha ve Bakara sûresinin ilk beş ayetinin yer aldığı serlavha bölümünde oldukça yoğun bir tezyinata yer verilmiştir. Simetrik bir şekilde ele alınan tezyinata "S" ve "C" formulu kıvrık dal ve yapraklarla bir vazodan etrafa saçılan gül ile dört ve beş yapraklı çiçek motiflerine yer verilmiştir. Bu özeliğiyle tezyinata batkı etkisi açıkça görülmektedir (Resim 13g).

Ayet gülleri serlevhada beş yapraklı çiçek, diğeri sayfalarda ise basit daire şeklinde olup altınlanmıştır. Serlevha dışındaki sayfalar altınlanmış cetvellerle çevrenmiştir. (Resim 13c, g). Bazı sayfaların haşiye kısımlarında S formulu kıvrık dal ve yapraklarıyla çiçeklerden oluşan cüz güllerine yer verilmiştir (Resim 13h). Sure başlıkları yatay yönde gelişen ince cetvellerle çevrili dikdörtgen formulu bir çerçeve içine alınmıştır. Ortada sure isminin yer aldığı bu bölümde kenar kısımları yapraklarıyla çapraz şekilde uzanan dal ve çiçek motifleriyle süslenmiştir (Resim ı)

Hattat imzanı, dua metni ve tarihin yer aldığı hatime (ketebe) sayfasında1296 H/1879 M tarihine yer verilmiştir. Sayfanın ortasına işlenen yazı, elips formulu bir madalyon içerisine alınmıştır. Bir pano şeklinde ele alınmış olan sayfa altınlanmış kenarsuyu ile

çerçevesiyle çevrilmiştir. Bordürler ile yazı arasında kalan alanın yüzeyi ise küçük baklava dilimlerine bölünmüş ve hareketlendirilmiştir (Resim 13i).

Katalog 14

14a: 14 numaralı yazma arka kapak

14b: 14 numaralı yazma ön kapak

14c: 14 numaralı yazma kapakta şemse motifli

14d: 14 numaralı yazma kapakta mikleb ve sertâb tezyinatı

14e: 14 numaralı yazma serlevha bölümü

14f: 14 numaralı yazma serlevhada mihrabiye bölümü

14g: 14 numaralı yazma serlevhada cüz gülü

14h: 14 numaralı yazma iç sayfa

Katalog No	14
Fotoğraf No	14a, b, c, d, e, f, g, h
Eserin Adı/Cinsi/Malzemesi	Kur'an-ı Kerim/Deri-Kâğıt
Camiye geliş şekli	Vakıf
Tarihi – Dönemi	19. yy.
Ölçüleri	Boy:17cm/ En:12,5cm / Kalınlık:3,5cm

Tanım: Eser kahverengi deri bir ciltle kaplanmış olup nesih hatla yazılmıştır. Baskı tekniğinin uygulandığı cilt yüzeyinde ince ve zarif hatlarla ele alınmış bitkisel ve geometrik motiflerden oluşan bir tezyinata yer verilmiştir (Resim 14a, b).

Ön ve arka kapaklarının aynı tarzda ele alındığı eserde kapakların orta kısmında şemse ile şemsenin uç kısımlarında salbek motiflerine yer verilmiştir. Salbeklerin noktalarla oluşturulmuş beş yapraklı çiçek motifi şeklinde tasarlandığı kapak cildinde şemse yüzeyi stilize kıvrık dal ve yapraklar tezyin edilmiş olup etrafı küçük dairesel noktalarla çevrelenmiştir. Miklebi kitaba bağlayan sertâb bölümünde ise aralarda altı yapraklı üç adet çiçek ile uç kısımlarda çintemâni motifine yer verilmiştir. Miklebinde orta uç kısmında ise bordo ve beyaz rengin kullanıldığı yüzeyinde stilize bitkisel motiflerin yer aldığı küçük bir şemseye yer verilmiştir. Etrafı noktasal dairelerle çevrelenmiş olan şemsenin uç kısmında ise bir çintemâni motifine yer verilmiştir. (Resim 14c, d).

Eserde tezyinatın en yoğun olduğu kısmı diğer örneklerde olduğu gibi Fatiha ve Bakara suresinin ilk beş ayetinin yer aldığı serlevha bölümü oluşturmaktadır. Sayfalar kırmızı ve altınla çift sıra cetvelle çevrelenmiş, satır aralarında yerleştirilmiş yatay yönlü stilize yaprak motifleri ve basit dairesel formlu ayet gülleri altınlanmıştır (Resim 14 e).

Sure başında yer alan besmelede mim 'م' harfinden başlayıp be 'ب' harfine kadar uzanan bir yaprak motifine yer verilmiştir. Yazıların her iki yanında koltuklara, alt ve üst kısımlarında ise unvan bölümlerine yer verilmiştir. Üst bölümde dilimli kaş kemer şeklinde düzenlenmiş mihrabiye ve mihrabiye etrafında yukarı doğru uzanan tığ motiflerine yer verilmiştir. Kırmızı, mavi, pembe, yeşil ve mor rengin kullanıldığı mihrabiyede yine kıvrık dal ve yapraklarıyla çiçek motiflerinden oluşan bitkisel tezyinata yer verilmiştir (Resim 14 f). Her iki sayfanın haşiye kısmında aynı formlarda simetrik olarak yerleştirilmiş yıldız çiçeği şeklinde birer sure gülü ile aşağı ve yukarı doğru uzanan tığ motiflerine yer verilmiştir (Resim 14g).

Diğer sayfalardaki yazılar kırmızı renkte ince cetvellerle çerçevelenmiş olup ayet gülleri altınlanmış dairesel formlarda ele alınmış, durak işaretlerinde kırmızı renk mürekkep kullanılmıştır. Kırmızı renkte yatay yönde gelişen dikdörtgen cetvellerle çerçevelenen sure başlıklarının genelde tamamı kırmızı renkle yazılmış olmakla beraber, bazılarında orta bölümde siyah renkte yazılmış bir önceki surenin son ayetine yer verilmiştir. Bazı sayfalarında yer yer yıpranmaların görüldüğü eserin son sayfası yırtılmıştır (Resim 14h).

Katalog 15

15a: 15 numaralı yazma arka kapak

15b: 15 numaralı yazma ön kapak

15c: 15 numaralı yazma iç sayfalar

15d:15 numaralı yazma kapakta zencirek motifi

15e: numaralı yazma serlevha bölümü

15f: numaralı yazma serlevhada mihrabiye bölümü

15g: 15 numaralı yazma cüz gülü

Katalog No	15
Fotoğraf No	15a, b, c, d, e, f, g.
Eserin Adı / Cinsi / Malzemesi	Kur'an-ı Kerim / Deri-Kâğıt
Camiye geliş şekli	Vakıf
Tarihi – Dönemi	19. yy.
Ölçüleri	Boy:16cm / En:10,5cm / Kalınlık:4,5cm

Tanım: Eser kahverengi deri bir ciltle kaplanmış olup nesih hatla yazılmıştır (Resim 15a, b, c). Baskı tekniğinin uygulandığı cilt yüzeyinde ortada şemse ile şemsenin uç kısımlarında yüzeyi stilize bitkisel motiflerle tezyin edilen salbek bölümlerine yer verilmiştir. Oldukça sağlam durumda olan ön ve arka kapakların her ikisinde de aynı form ve tezyinatın uygulandığı eserde cildin kenarları sarmal motifli zencireklerden oluşan kenar bordürleriyle çerçevelenmiştir (Resim 15a, b, d).

Eserde tezyinatın en yoğun olduğu kısmı diğer örneklerde olduğu gibi Fatiha ve Bakara suresinin ilk beş ayetinin yer aldığı serlevha bölümü oluşturmaktadır. Sayfalar yeşil renkle altınlanmış kenar suyu ve cetvelle çevrelenmiş, satır aralarında altın yaldızlı yatay yönlü stilize yaprak motiflerine yer verilmiştir. Ayet gülleri daire formunda olup altınlanmış (Resim 15e). Bu bölümün üst kısımlarında dilimli kaş kemer formunda ele alınmış mihrabiye yer alır. Mor, kırmızı, yeşil ve sarı rengin kullanıldığı bu bölüm diğer örneklerdekiyle benzer şekilde kıvrık dal ve yaprakların eşlik ettiği çiçek motifleriyle tezyin edilmiştir. Mihrabiyein etrafında ise yaprak şeklinde tasarlanmış yukarı doğru yükselen tığ motiflerine yer verilmiştir (Resim 15f).

Diğer sayfalardaki yazılar altınlanmış cetvellerle çerçevelenmiş olup altınlanmış ayet gülleri benzer şekilde dairesel formda ele alınmıştır (Resim 15c). Bazı sayfaların haşiyeye kısımlarında yıldız çiçeği formunda ele alınmış cüz güllerine yer verilmiştir (Resim 15g).

Sonuç

Türklerle özellikle de Osmanlılar döneminde zirveye ulaşan hat ve tezhip sanatı, Türklerin egemen olduğu topraklarda yazılı kültürün önemli bir parçası olarak yüzyıllar boyunca yaşamaya devam etmiştir. Cami, mescit, türbe, medrese, şifahane, kervansaray ve imaret gibi pek çok mimarî yapılarla taş, maden, ahşap, hat, tezhip, minyatür ve ebrû gibi süsleme sanatlarında seçkin eserlerle öne çıkan ve Türk Sanatları arasında çok önemli bir yeri olan hat ve tezhip sanatı her dönemde gelişerek devam etmiştir. Özellikle hüs-n-i hat alanındaki gelişme ve ilerleme, farklı karakterdeki eşsiz hat yazılarını süsleme gereksinimi ile zengin ve zarif tezhip ve cilt örneklerinin yapılmasına olanak sağlamıştır. Bu bağlamda Anadolu'nun hemen her bölgesi sanat değeri bakımından oldukça zengin ve çeşitli eserlerle zenginleştirilmiştir. Bu bölgelerden biri de geçmişten günümüze elverişli tarım alanlarına sahip olması ve Mezopotamya'yı Anadolu'ya bağlayan bir kavşak noktasında bulunması nedeniyle yoğun bir yerleşime ev sahipliği yapmış olan Malatya ve çevresi olmuştur. Malatya bölgesine dâhil olan ve bugün için Malatya'ya bağlı bir ilçe konumunda olan Arapgir de bu zenginliğin bir parçası olmuştur. Mimari açıdan zengin bir kültür varlığına sahip olan ilçede el sanatları alanında da önemli pek çok eser bulunmaktadır. Bunlardan biri de el yazması Kur'an-ı Kerimlerdir. Bünyesinde bu eserlerden sayıca en fazla bulunduran ise ilçedeki Kavasbaşı Gedelec Camii'dir. Camiye vakfedilen bu yazmalardan bazılarında çeşitli nedenlerle meydana gelen yıpranma, yırtılma, dağılma gibi bazı tahribatlar olsa da günümüze kadar gelebilmiş güzel örneklerdir.

Yazmaların yer aldığı Kavasbaşı Gedelec Camii H.1249/M1833 tarihlidir. Kareye yakın dikdörtgen plânlı bir yapıda olan eser, zaman içerisinde pek çok onarım geçirdiğinden orijinalliğini kaybetmiştir. Tarih olarak her ne kadar geç dönem Osmanlı mimarisini gösterse de iç mekândaki sadelik ile tek kubbeli plân tipi ve minare yapısıyla erken dönem Osmanlı cami mimarisini yansıtmaktadır.

Camide yer alan el yazması Kur'an-ı Kerimlerde hâkim olan yazı türü nesih olup tezyinatın görüldüğü yerler başta serlavha bölümleri olmak üzere cilt ve iç kapaklar, salbek kısımları, sayfa sonları, hatim duası, gül (hizib, aşere, secde ve cüz), ayet gülleri, bordürler, kenar suyu, zencerek, cetvel ve tığlardır. Motif ve renk olarak geleneksel özelliklerin görüldüğü tezyinatta ayrıca son dönem örneklerinde kompozisyon, teknik, motif ve renk bakımından yoğun bir şekilde batı etkisi de görülmektedir. İncelenen eserlerde farklı nedenlerle meydana gelen renk dağılması ve yıpranmalardan dolayı desenlerde bazı bozulmalar meydana gelmiştir. Kapak ciltlerinde tezyinatta ağırlıklı olarak kıvrık dal ve yapraklar, palmet, rumî, lale, lotus, yıldız motifi, geleneksel motiflerden olan ve penç olarak da

isimlendirilen dört, beş ya da altı yapraklı çiçek (Biol-Derman, 2018, s. 47) ve gül motifleriyle "S" ve "C" kıvrımlı yaprak motiflerinden oluşan bitkisel kompozisyonlarla; daire, elips, baklava dilimleri, çintemani, zikzaklar ve zencirek şeklindeki geometrik süsleme unsurlarına yer verilmiştir. Eserlerin genellikle en yoğun süslemeli serlevha bölümlerindeki tezyinat dönem özelliklerini belirgin bir şekilde yansıtmaktadır. Tezyinatta kullanılan motif, renk ve desen bakımından oldukça zengindir. Kompozisyonda tığ desenleri ile ayet gülleri genel anlamda benzer tarzda ele alınmıştır.

Eserin sayfalarına işlenmiş olan güller çoğunlukla cüz, ayet ya da secdeler dikkate alınmadan gelişigüzel yerleştirildikleri için burada yer alan güllerin hamse, aşere, hizib, nısf ya da cüz gülü olup olmadığı net olarak belli değildir.

Yazı karakterleri bakımından eserlerden bazılarının usta ellerden bazılarının ise acemi ellerden çıktığı anlaşılmaktadır. Yine bazılarında renkler dağılmış, sayfalar kopmuş, kapak ciltleri dağılmış; bazılarında ise eksik olan sayfalar farklı renkte kâğıtlara farklı yazı karakterleriyle yazılarak esere ilave edilmiştir.

Tezhipli bütün sayfalar altınla tezyin edilmiş olup ağırlıklı olarak lacivert ve kahverengi tercih edilmekle birlikte mavi, kiremit kırmızısı, pembe, yeşil, turuncu, mor ve kırmızı renkler de tercih edilmiştir. İncelenen eserlerde tasarım bakımından güller, ayet, hizib, secde ve cüz gülleri olarak çeşitlendirilmiştir. Yoğun tezyinatın uygulandığı örnekler olmakla beraber bazılarında sadelik tercih edilmiştir. Eserler incelendiğinde genel olarak renk, desen, motif, kompozisyon ve işçilik bakımından dönem özelliklerini taşımakta olup 19.yy batılılaşma dönemi üslûbunu yansıtmaktadır.

Taşınır kültür varlıkları bakımından oldukça zengin olan Arapgir'de bunun gibi sayısız pek çok eser bulunmaktadır. Bunların gün yüzüne çıkarılması, tek tek incelenip literatüre kazandırılması kültürel mirasımız açısından oldukça önemlidir.

Kaynakça

- Atasoy, N. (2005). *15. Yüzyıldan 20. Yüzyıla Osmanlı Bahçeleri ve Hasbahçeler*. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Azaklı, T. R. (2021). Türk El Sanatları. *Türk-İslam Sanatları Tarihi*, Yusuf Çetin (Ed.). İstanbul: Lisans, 395-450.
- Binark, İ. (1978). Türklerde Resim ve Minyatür Sanatı. *Vakıflar Dergisi* 12, Ankara, 271-290.
- Biol, İ. A. (2012). Tezhib, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde, (C. 41 ss. 61-63). Ankara: TDV.
- Biol, İ. A. & Ç. Derman. (2018) *Türk Tezyini Sanatlarında Motifler*. İstanbul: Kubbealti.
- Cezar, M. (1977). *Anadolu Öncesi Türklerde Şehir ve Mimarlık*. İstanbul: İş Bankası Kültür.
- Çağlitütüncil, E. (2013). Türk Süsleme Sanatında Nar: Form, Köken ve İkonografik Anlamı. *Tübar* 33, 61-92.

- Daneshvari, A. (1986). *Download and Read Medieval Tomb Towers of Iran An Iconographical Study*, International Society for Iranian Studies Publishes, Lexington, 2, İran.
- Duran, G. (2012). Tezhip, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* içinde, (C. 41 ss. 63-65), İstanbul: TDV.
- Mesara, G. (1987). Türk Tezhip ve Minyâtür Sanatı, *Sandoz Bülteni*, 25, İstanbul. 9-21.
- Miroğlu, İ. v.d., (1984). Nar, *Rehber Ansiklopedisi*. (C. 13, s. 39). İstanbul: Tercüman Gazt. Kültür.
- Ögel, S. (1963). Türk Heykelciliğinde İnsan Figürü, *Türk Kültürü 4*. Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 15-20.
- Özer, M. E. (1985). *Yazma Kitap Sanatları Sözlüğü*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi.
- Öztiğ, F. (1971). *Faydalı Bitkiler Ekonomik Değeri ve Morfolojik Özellikleri Yönünden Bitki Cinsleri*. İstanbul: Şirketi Mürettebiye Basımevi.
- Rukancı, F. (2012). Yazma Eserlerde Fiziksel Niteleme. *Erdem 63*, 170-204.
- Stronach, D.-Young T. C. (1966). Three Seljuq Tomb Towers. *British Institute of Persian Studies 4/1*, İran, 1-20.
- Şanes, M. H. (1995). *Selçuklulardan 20. y.y'a Kadar Tezhipte, Ciltte ve Mimaride Kullanılmış Zencereklere Üzerine Motiflerin Kökenlerine İlişkin Bir Araştırma*. İstanbul: Mimar Sinan Güzel Sanatlar Fakültesi, Yayınlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi.
- Taşçı, Aydın. (1998), Selçuklu Mimari Süslemesindeki Alçı ve Taş Kabartma İnsan Figürlerinin Köken ve Gelişimi. *Vakıflar Dergisi 27*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü, 47-65.
- Üçer, M. (2018). Tezhib Sanatı. *Ardında İz Birakanlar, Dünden Bugüne Tezhip Sanatı* içinde. İstanbul: Üsküdar Belediyesi.
- Üçer, M. & Üçer, K. (2020). Somut Olmayan Kültürel Miras Ögesi Olarak Tezhib Sanatı. *Lale Kültür, Sanat ve Medeniyet Dergisi*, 22-31.
- Üçer, M. (2019). Kültürel Miras Farkındalığı Bağlamında -Gelenek Gelecektir-, *SDÜ ART-E Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi 12*, 86-97.
- Üçer, M. (2017). *Türk Sanatının Yapı Taşları II, Tezhib*. Zonguldak: Bülent Ecevit Üniversitesi.
- Yılmaz, E. & Şimşek, R. (2019). Tezhip ve Tezhip'te Kullanılan Motif ve Teknikler. *BEÜ SBE Dergisi 8/2*, 621-630.